

MÁRIA TERÉZIA (1740-1780) URALKODÁSA (felvilágosult abszolútizmus)

VITAM ET SANGUINEM: TRÓNRALEPÉS ÉS KÜLPOLITIKA

- Mária Terézia (1740-1780) magyar királynő (koronázása 1741-ben Pozsonyban); férje Lotharingiai Ferenc (volt Toscán herceg) - 1745-1765 között német-római császár.
- 1740-1748: OSZTRÁK ÖRÖKÖSÖDÉSI HÁBORÚ
- II. Frigyes: „Mit ér a kötelezettség a jó alkalomhoz képest?”
- Mária Terézia (1740-1780) magyar királynő (koronázása 1741-ben Pozsonyban); férje Lotharingiai Ferenc (volt Toscán herceg) - 1745-1765 között német-római császár.
- 1742. Szilézia elvesztése
- köv.: hadba lépnek a franciák és a bajorok is- válságos helyzet a Habsburg- birodalomban
- A bajor választófejedelem trónkövetelőként lépett fel
- ekkor: a magyar rendek támogatása: (a rendi szabadságjogok szavatolásáért cserébe megszavazzák az újoncokat és az adót)
- A magyar nemesség a támogatás fejében megerősíteti a nemesi kiváltságokat (adómentesség) + Mo. különállását a Birodalmon belül.
- Szilézia elveszik, de a birodalom megmarad
- 1756-63. Hétéves háború: a királynő kísérletet tesz Szilézia visszaszerzésére - a magyar huszárok fényes haditettei, Hadik-huszárok megsarcolják Berlint is; -de: nem sikerül
- köv.:nincs több költséges háború- kivéve: 1772. LO felosztása

GAZDASÁGI REFORMOK – merkantilista gazdaságpolitika

Haderő fejlesztése fontos - állandó hadsereg felállítása

Szilézia elvesztése nagy érvágás – köv.: reformok kellenek, mert kell a pénz.

A Lajtántúli nemesség megadóztatása

1751. ogy. Kísérlet a magyar nemesség megadóztatására- de: merev elzárkózás: a kért adóemelést csak a jobbágyaikra vonatkoztatva vállalták

1754. VÁMRENDELET

A magyar nemesi adómentesség ellenére állami bevétel tervezhető a kettős vámrendszer, vámhatár felállításával (az örökös tartományok és Csehország olcsón hozzájutnak a magyar mezőgazdasági termékekhez, a magyarok pedig a birodalom többi részének ipari termékeihez, fordítva erős fékező vámok, kifelé pedig mindegyiknek mérséklő vámok, melyek inkább befelé, a belső kicserélődésre ösztönöznek: a Birodalomból nem jut ki nyersanyag és mezőgazdasági cikk, a Birodalomba nem jutnak be iparcikkek)

Ez: a birodalmi gazdasági érdekek érvényesítését jelentik (ok: így tudja a magyarországi jövedelmeket mégis megadóztatni): a Lajtántúlon volt lehetőség az elveszített sziléziai ipar pótlására, míg Magyarországon a mezőgazdaság fejlesztésére volt reális lehetőség.

Ez a rendszer: biztosítja a magyar termékek piacát – a külkereskedelmi mérleg pozitív
Az olyan hazai manufaktúraalapítást, ami az osztrák-cseh iparnak versenyt támaszthatott volna, az udvar fékezte

A vámhatár következtében kialakul az egységes magyar belső piac

Elősegíti az egységes gazdaság kialakítását – összbirodalmi szinten

1767. URBÁRIUM

A nemesi árutermelés fellendülése miatt a földesurak növelik a majorságot is és a jobbágyterheket

A jobbágytelkek nagysága is változó országrészenként (20 -85 hold)

A növekvő paraszti terhek feszültséget teremtenek: állami adók: hadiadó, háziadó, porció, forspont, kötelező katonaság – földesúri adók: kilenced, pénzadó, robot-ajándékok –egyházi adó: tized

Ezek a feszültségek felkelésekhez vezetnek:

- 1735-ben Szegedinác Péro vezette szerb felkelés
- 1764-ben székely felkelés (Mádéfalvi veszedelem) – a császári csapatok sortüze - majd: Bukovinába telepít székelyeket Hadik András
- 1765-től Dunántúlon jobbágymozgalom – ezt felhasználja a kormányzat: a Dunántúlon növelték legnagyobb mértékben a jobbágyterheket
- Ezek megkívánják az úrbérrendezést: 1764.ogy. – a nemesség ellenállásába ütközött, ezért –(1765. után nem hív össze országgyűlést) ÉS:
- 1767. URBÁRIUM
- megszabja a jobbágytelek nagyságát: 16-40 hold
- jobbágyi szolgáltatások maximálása, majorsági és úrbéres földek arányának rögzítése, jobbágyi szolgáltatások maximálása: 1 teljes telekért évi 52 nap igás, vagy 104 nap gyalogrobot; kilenced és 1 forint adó
- állami adókat ez biztosítja (hiszen megszünteti az adóalap csökkentésének a lehetőségét)
- törvényes helyzetet teremt – bár a fejletlenebb területeken átmenetileg nehezedett a jobbágyok sorsa – a Dunántúlon javult

EGYÉB RENDELETEI

- 1760. magyar nemzeti testőrség- Mária Terézia magyar testőrezrede - válogatott, a megyék által ajánlott nemesifjak művelődési lehetősége a császárvárosban.
- 1752. egészségügyi rendeletében járasonként 2-2 bábát (végzett szülésznőket) és megyénként 1-1 orvost rendel foglalkoztatni; orvosi karral bővített a budai egyetemet, bábaképzőket állíttat fel.
- az egyetem Nagyszombatról Budára költözik (orvosi és mérnöki karral kiegészülve)
- igazságügyi rendelet:
- homlokon bélyegzés és kínvallatás eltörlése
- büntetések enyhítése
- **1777. RATIO EDUCATIONIS:** egységes rendszer az egyetemig
- 6-12 éves kor között előírja oktatást anyanyelven,
- az iskolák egyházi irányításban maradnak, de állami ellenőrzés alatt
- pártolja a népiskolák alapítását
- a középiskolák számának, színvonalának növelése
- egységes, kötelező tanterv; tanítóképzés, közhasznú tárgyak, pl. történelem bevezetése).
- 1773-ban a jezsuita rend feloszlatása (pápai bulla kihirdetése) a rend vagyonából tanulmányi és egyetemi alapot hoznak létre.
- 1746. Theresianum: oktatási intézmény a magyar és erdélyi nemesi ifjaknak
- célja udvarhű nemesek képzése
- a költségeket a megszüntetett jezsuita rend vagyonából fedezi

URALKODÁSÁNAK MÉRLEGE

- Mária Terézia mindvégig támaszkodik a katolikus egyházra, reformjai felvilágosultak, ugyanakkor az uralkodóház fenntartását szolgálták.
- Mária Terézia nemesség jó részét (kiváltságokkal) maga mellé állította. Felismerte a belső modernizáció, a Birodalom felzárkóztatásának fontosságát, ám reformjai bevezetésekor mindig ügyelt a társadalmi realitásokra.
- a felvilágosodás eszméi MO-n: birodalmi közvetítéssel
- első hívei: arisztokraták
- bécsi testőrírók (1772. Ágis tragédiája – a magyar felvilágosodás kezdete)

II. JÓZSEF (1780-90)

A TÜRELMETLEN TRÓNÖRÖKÖS

- Nagy hatással volt rá a kameralizmus és a felvilágosodás eszmevilága
- az erős akaratú Mária Terézia nem hagyta beleavatkozni a saját politikájába

A KALAPOK KIRÁLY : saját elhatározásából lemondott a koronázásról és az ezzel járó eskütételről

- nem kellett garantálnia a rendi szervezetek, jogok megmaradását
- országgyűlést egyszer sem hívott össze
- eszköze: rendeleti kormányzás (6000 rendelet)
- az államapparátus már csak a mennyiség miatt sem tudta végrehajtani az összeset
- felvilágosult reformokat akar
- Az intézkedéseket a tolerancia eszménye és a birodalom egységesítésének vágya ihlette
- célja: egységes, ésszerűen működő birodalom létrehozása - egységállam
- modernizáció, felzárkózás Európához
- jozefinizmus: II. József uralkodási elvei és gyakorlata

RENDELETEI: 1781 TÜRELMI RENDELET: vallásszabadság

- a reformátusok, evangélikusok és görögkeletiek számára szabadabb vallásgyakorlást engedélyezett az eddiginél
- Ahol minimum száz, nem katolikus család élt, ott azok saját költségükön fenntarthaták helyi gyülekezeteiket, sőt - torony és harang nélkül, nem közútról nyíló bejárattal - templomokat is építhettek
- a protestánsok egyenrangúak a hivatalviselésben is
- a nem hasznos munkát végző szerzetesrendek feloszlata
- véleménye: az egyházi vagyonnal szabadon gazdálkodhat, ha finanszírozza annak közfeladatait (oktatás, egészségügy), és biztosítja a valóban nép körében forgó alsópapság megélhetését
- köv.: a nem tanítással, gyógyítással vagy tudománnyal foglalkozó szerzetesrendeket és mintegy 140 kolostort feloszlatt
- vagyonukat a Vallásalapba olvasztotta
- DE: növelte a nép körében élő lelkészek számát és javadalmait
- a vallási ünnepek, a mise és a papnevelés rendjébe is beavatkozott
- a Rómának küldött egyházi jövedelmeket zárolta, és bevezette a pápai bullákat kihirdetésük előtt történő udvari ellenőrzését
- KÖV.: VI. Pius pápa Bécsbe megy ("fordított Canossa-járás")

1784. JOBBÁGYRENDELET

- előzmény: Horia és Closca féle felkelés – nem követte véres megtorlás, csak a 3 vezető kivégzése
- eltörölte a jobbágy elnevezést és a röghözkötést; mesterséget tanulhattak
- megerősítette a parasztok telekhez való jogát, valamint vagyonuk szabad örökítésének jogát
- mindez nem vezetett jelentős gazdasági változáshoz, ugyanis a nagy betelepítések végeztével a földbőség ekkora már megszűnt, de a jobbágyság jogbiztonsága megnőtt

1784 NYELVRENDELET

- államnyelv a német, minden hivatalnoknak meg kell tanulnia németül – az oktatásban a német fő tárgy - óriási felháborodás - ellenállás!!!! – magyar ruha, zene, stb. .divattá válik- valóságos mozgalom – nyelvművelés!!!!

ÁLLAMSZERVEZET

- támadást indított a vármegyerendszer ellen, amely a rendelkezések végrehajtásáért felelt, épp ezért minden uralkodói törekvést megcsáklyázhatott
- közigazgatási rendelet: egységes közigazgatási rendszer az egész birodalomban, eltörli a tartományi határokat
- vármegyék élére az addig választott alispánokat immár a kormányzat nevezte ki, és felettes szervükül 10 kerületet hozott létre, élükön királyi biztosokkal
- a bíróságokat is átszervezték
- lehetővé tette a nem nemesek hivatalviselését
- népszámlálás és birtokösszeírás
- népszámlálást a nemesek 1784-1788 között szabályszerűen bojkottálták, a biztosokat inzultálták, a dokumentumokat megsemmisítették, félve az adózás rájuk való kiterjesztésétől
- 1790 adópátens: a nemesi adómentesség eltörlése
- egységes hadsereg

KÜLPOLITIKA

- 1788-90 sikertelen háború a török ellen : II. Katalin cárnővel szövetségben
- általános elégedetlenség alakult ki a rekvirálások és az újoncozás miatt
- nemesi ellenállás is szerveződött
- 1790-re odáig fajult a helyzet, hogy a nemesek Poroszországgal kerestek szövetséget saját királyuk ellen
- aggasztó hírek Párizsból is – köv.:
- halálos ágyán minden Magyarországot érintő rendeletét visszavonta három kivételével: a türelmi rendelet, a jobbágyrendelet és az alsópapságot támogató rendelet érvényben maradt továbbra is

ÉRTÉKELÉSE

- tehetséges uralkodó, aki azonban nem volt reálpolitikus
- Ausztriában nagyon népszerű volt
- József magyar hívei, a jozefinisták a modernizációt fontosabbnak tartották, mint a függetlenséget: a főnemesi rétegből Széchényi Ferenc és Teleki Sámuel, a köznemesek közül Kazinczy Ferenc, a nem nemesi származású értelmiségiek közül pedig később a magyar jakobinusok szervezkedésében is részt vállaló Hajnóczy József
- de: a nyelvrendelet után elfordulnak tőle
- konzervatívok: a függetlenség fontosabb, mint a modernizáció - A feudális kiváltságaihoz ragaszkodó nemesség azáltal, hogy szembehelyezkedik az uralkodóval, védi a nemzeti függetlenséget
- Sok intézkedése a későbbi polgári átalakulást, modernizációt vetítette előre, azonban a hagyományok és az ősi államrendezkedés figyelmen kívül hagyásával, félresöpprésével maga ellen hangolta a társadalom sok csoportját
- A valláspolitikája a katolikus klérust, a nyelvrendelet szélesebb rétegeket, a közigazgatási reformok pedig az egész politikai elitet szembeállították vele
- Célja, a modern és egységes állam megteremtése pozitív, de bizonyos rendeletei (hadsereg, nyelv, közigazgatás) sértik a birodalom nemzeteinek érdekeit. Ez elindítja a

magyar nemzeti mozgalmat: terjed a magyar kultúra (irodalom, viselet, verbunkos zene), a rendek összefognak Józseffel szemben.